

УДК: 613.885:341.645.5(4)
Biblid 1451-3188, 15 (2016)
Год XV, бр. 55, стр. 369–387
Изворни научни рад

Санда ЂОРАЦ¹

ПРАВО НА ПОРОДИЧНИ ЖИВОТ ХЕТЕРОСЕКСУАЛНИХ ПАРТНЕРА У ПРАКСИ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА

ABSTRACT

The European Convention on Human Rights (Convention) is the main act in the framework of the Council of Europe, which provides the protection of human rights and fundamental freedoms, which certainly includes the right to respect for family life. Classification of the right to family life in the list of rights protected by the Convention recognized the special value that family life itself has. The right to respect for family life is a human right in the framework of which the protection enjoyed by married and unmarried partners. Thus, the European Court of Human Rights (Court) dealt with the issue of respect for family life of these persons. First of all, the case law of the Court, considered in the paper, dealt with the issue of the rights of married couples to the protection of family life in the context of the lack of spouse community life, divorce or the marriage concluded by religious customs. But besides spouses, protection within the notion of family life also includes other de facto relationships, as the Court confirmed through his rich practice. Unmarried partners who live together the Court considers a family, under condition that quality of relationship is not any different from the relationship that married partners have. Case-law which refers to the protection of the right to family life of married and unmarried partners indicates to the two required steps. The first step refers to determining the existence of family life between married or unmarried partners. Only if the Court estimates that there is a family life between these persons, it determines if there has been an intervention in it. So, we can conclude that the Court adopted the view in practice that the existence or absence of family

¹ Правни факултет Универзитета у Крагујевцу. Е-маил: sanda_bdt@yahoo.com.

life is actually a question of facts, depending on the actual practical existence of these relationships. In other words, there are no predetermined and rigid criteria, but the circumstance of each case is what guides the Court in deciding

Key words: The European Convention on Human Rights, practice of the European Court of Human Rights, protection of the right to respect family life spouses and common-law partners

1) УВОД

О појму и садржини људских права до сада је толико тога написано да би се, слободно, могло поставити питање да ли се уопште може рећи нешто ново. Ипак, и поред тога, о људским правима и њиховој заштити и даље се говори и пише несмањеним интензитетом. Право на поштовање породичног живота је људско право и због тога су полазна тачка у његовом изучавању међународни и регионални документи у којима су садржане гаранције људских права, а затим и инструменти односно механизми за њихову заштиту. За европске земље, идеја о успостављању јединствене заштите људских права и основних слобода правно је уобличена доношењем Европске конвенције о људским правима (у даљем тексту Конвенција). Као правни акт Савета Европе, Конвенција је усвојена 1950. године у Риму.² Усвајање и примена Конвенције, у делу правне теорије, оцењује се као најзначајнији корак у развоју права у европској историји и крунско достигнуће Савета Европе.³ Означена је и као есенцијални део заједничког европског наслеђа, изузетно сведочанство европске етичке и правне културе.⁴ Некадашњи председник Европског суда за људска права (*Rolv Ryssdal*), описао је Конвенцију као „основни закон Европе”.⁵ О њеном значају говори и констатација да се сви документи европског права људских права, који садрже детаљније разрађене гаранције појединих специфичних људских права или појединих група људских права, по правилу, већ у својим преамбулама позивају на Конвенцију, признајући јој

² Основни текст Конвенције састоји се из три дела. Део I садржи каталог гарантованих права (чл. 2-18); Део II уређује организацију, овлашћења и надлежност Европског суда за људска права (чл. 19-51); Део III садржи остале одредбе којима се регулишу процедурална питања и надлежности које се односе на потписивање, ратификовање, тумачење Конвенције и њену примену (чл. 52-59).

³ Michael Boyle, "On Reforming the Operation of the European Court of Human Rights", *European Human Rights Law Review*, Issue 1, 2008, pp. 1-11.

⁴ Luzius Wildhaber, Annual Report 2004 of the European Court of Human Rights, Council of Europe, Strasbourg, 2005, Интернет: http://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2004_ENG.pdf, 20.12.2015., p.33.

⁵ Филип Лич, *Обраћање Европском суду за људска права* (Књига 1), Београдски центар за људска права, Београд, 2005, стр. 5.

тако статут *lex generali* и *lex superior* у европском систему људских права.⁶ Током низа година од доношења, Конвенција је постала најчвршћи и најкохерентнији систем заштите људских права у међународној заједници.⁷ Сврха доношења Конвенције је гарантовање корпуса права, па онда и успостављање механизма њихове заштите на европском континенту. Замишљена је као систем „раног реаговања” (*early weaking system*), који треба да спречи да државе западну у тоталитаризам и има улогу својеврсног „појаса за спасавање”, којим треба обухватити оне повреде људских права које су измакле контроли националних судова.⁸ Конвенција, поред гарантовања грађанских и политичких права и слобода, установљава и механизам њихове заштите. Тиме се обезбеђује и спровођење обавеза које преузима држава уговорница. Заштита се остварује пред Европским судом за људска права (у даљем тексту Суд), а овакав посебан „заштитни механизам” није предвиђен ниједним другим међународним уговором. Управо овакав начин контроле над остваривањем права, ову Конвенцију разликује од осталих међународних инструмената. Овај суд је установљен као независно, супранационално тело, а поједини аутори га представљају као институцију која би се могла назвати Уставним судом Европе, што даље поткрепљује тврдњу о Конвенцији као Европском уставу.⁹ Такође, *Rolv Ryssdall*, један од бивших председника Суда, описао га је као „квази-уставни суд за целу Европу”.¹⁰

2) ЕВРОПСКА КОНВЕНЦИЈА О ЉУДСКИМ ПРАВИМА И ПОШТОВАЊЕ ПРАВА НА ПОРОДИЧНИ ЖИВОТ

У каталогу гарантованих права Конвенција, између осталих, гарантује поштовање права на породични живот. Сврставање овог права у листу

⁶ Владан Јончић, Милош Петровић, „Конвенција о људским правима и биомедицини и европски систем гаранција људских права”, у *Хармонизација законодавства Републике Србије са правом Европске уније* (II), Душко Димитријевић, Брано Миљуш (урс), Институт за међународну политику и привреду, Институт за упоредно право, Ханс Зајдел Фондација, Београд, 2012, стр. 668.

⁷ Милан Пауновић, *Јуриспруденција Европског суда за људска права*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 1993, стр. 9.

⁸ Маја Настић, *Уставноправни основ примене Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода у поступку пред националним уставним судовима*, докторска дисертација, Ниш, 2012, стр. 30.

⁹ Thomas Buergenthal, Dinah Shelton, David P. Stewart, *Међународна људска права у сажетом облику* (prevod sa engleskog jezika Dejana Golenko, Masha Marochini, Miomir Matulović), Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2011, стр. 83-89.

¹⁰ Rolv Ryssdall, “The Coming of Age of the European Convention of Human Rights”, *European Human Rights Law Review*, No.18, 1996, p. 22.

заштићених Конвенцијом, препозната је вредност коју породични живот по себи има. Ово право садржано је у члану 8. Конвенције и гласи: 1. „Свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке. 2. Јавне власти неће се мешати у вршење овог права сем ако то није у складу са законом и неопходно у демократском друштву у интересу националне безбедности, јавне безбедности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других“.

У првом ставу овог члана проглашавају се права, док се у другом ставу постављају извесна ограничења, чиме се у ствари одређује граница државне акције или задирања у одговарајуће право, које ће се сматрати допуштеним.¹¹ Овај члан штити четири сфере личне аутономије појединца, чији је заједнички именован приватност. Стога се права гарантована њиме одређују као „права приватности“. Стилски, формулација чл. 8 је јединствена у Конвенцији. Гарантује се, наиме, „право на поштовање“ (*the right to respect*). Стога је и сам начин формулисања био предмет расправе у правној теорији, па се оправдање налази или у постојању намере да се странама уговорницама остави одређена слобода у регулацији приватних и породичних односа или у чињеници да „поштовање“ више припада домену лепог понашања него праву.¹² Уз то, чл. 8 гарантује низ права, односно појмова: приватни и породични живот, дом и преписку. Овако екстензивно формулисање чини ову одредбу хетерогеном (јер може обухватити бројна и различита питања), али и изузетно прилагодљивом променама које су својствене различитим аспектима људског живота. Стога је природи ове норме својствен динамичан развојни карактер. Једном речју, овакав начин нормирања даје основ Суду за флексибилан приступ у тумачењу, чинећи чл. 8 „најотворенијом одредбом“.¹³ Границе његове примене и размере ширења су такве, да се у литератури указује, да се „свако ограничење индивидуалног избора може нападати као могућа повреда овог права“.¹⁴ Међутим, овакав став је само делимично тачан, стога што листа заштићених односа који потпадају под оквир овог члана не би смела бити неисцрпна, па се он не би могао тумачити као могућност, односно прилика, да се обухвате све оне ситуације које не спадају под оквире других права.

¹¹ Драгољуб Поповић, *Европско право људских права*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 281.

¹² Гордана Ковачек Станић, *Породично право; партнерско, дечије и старатељско право*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, 2009, стр. 30.

¹³ Clare Ovey, Robin White, *The European Convention on Human Rights* (3rd edition), Oxford University Press, 2002, p. 217.

¹⁴ Гордана Ковачек Станић, *Породично право; партнерско, дечије и старатељско право*, op. cit., стр. 30.

3) ПОШТОВАЊЕ ПРАВА НА ПОРОДИЧНИ ЖИВОТ КАО УНИВЕРЗАЛНА ОБАВЕЗА

Право на породични живот, као лично, неимовинско право јемчи сваком појединцу заштиту породичне интиме и породичног јединства. Овим правом је, у ствари, обезбеђена гаранција осећају припадања, испољавању осећања која унутар породице постоје. Та веза, као посебно вредна категорија, уједно пружа сигурно уточиште, а „заснива се на префињеним комбинацијама емоција, с једне, и личних и друштвених дужности с друге стране”.¹⁵ Прихватањем овог права у Конвенцији, заправо, „породични живот” постаје специфично заштићено добро. На тај начин право на породични живот поприма универзални, наднационални карактер. Конвенцијском нормом одређено је да право на поштовање породичног живота припада „свакоме”, односно овај члан почиње гаранцијом да „свако” има право. Формулација „свако” не одређује адресата права на породични живот, лице које се на заштиту може позвати. То пре указује да је реч о једној правној моћи, а не праву.¹⁶ Имајући у виду природу заштићеног добра („породични живот”), јасно је да се термин „свако” односи само на физичка лица. Подразумева се, при томе, одсуство сваке дискриминације. Самим тим, „свако” ко сматра да му је ово право повређено или пак угрожено оспоравањем може тражити заштиту.

4) ПРАВНА ЗАШТИТА ПРАВА НА ПОРОДИЧНИ ЖИВОТ БРАЧНИХ ПАРТНЕРА

Хетеросексуални партнери, било да су у браку или заједницу живота остварују ван брака, уживају заштиту под окриљем права на породични живот. Међутим, приступ Суда овој заштити разликује се управо према чињеници да ли су партнери у браку или не. О браку, као посебном правном институту, развијене су бројне дефиниције и теорије. Тако, према једној дефиницији, брак представља „заједницу једне жене и једног мушкарца, која је заснована у одговарајућој форми или по посебној процедури, кроз коју се очитује жеља партнера да живе у браку, а не у некој заједници живота која би била слична

¹⁵ Милан Пауновић, Борис Кривокапић, Ивана Крстић, *Међународна људска права*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2013, стр. 182.

¹⁶ Правне моћи су конкретне правне могућности да се изјавом воље створи нова правна ситуација. Обрен Станковић, Владимир Водинелић, *Увод у грађанско право* (Књига I), Номос, Београд, 1992, стр. 135-136. На сличан начин правну моћ одређују и други аутори (вид. на пример Радмила Ковачевић Куштримовић, *Грађанско право – општи део*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 1997, стр. 101-102; Драгољуб Стојановић, Оливер Антић, *Увод у грађанско право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2004, стр. 200-201).

браку”.¹⁷ Старије дефиниције истичу да је брак „заједница између два лица разнога пола са сврхом рађања деце и узајамне моралне и материјалне помоћи, односно потпоре”, „правно регулисан заједнички живот између мушког и женске на доживотно време”, „потпуна животна заједница између човека и жене, закључена у нарочито законом одређеној форми, која производи одређене правне последице”.¹⁸ Има и дефиниције да је „брак законом уређена потпуна, трајна, добровољна и равноправна заједница живота једног мушкарца и једне жене, која се заснива и престаје на начин предвиђен законом”.¹⁹ Не задржавајући се на овом месту ни на једној дефиницији брака наведимо само став проф. *Ruth Lynn Deech (Baroness Deech)* која се снажно залаже за очување брака, који описује као „јавно демонстриран чин посвећености и најбољи начин за формирање јаке породице”.²⁰ Значај брака, између осталог, огледа се и у констатацији да „држава нема физичка нити финансијска средства којима може заменити посао који се обавља унутар брака за добробит породице”.²¹ Брак је као темељ породице заштићен у праву. Право на закључење брака представља класичну основну слободу и оправданост ове заштите се данас не доводи у питање.²² Ово право нормирано је чл. 12 Конвенције. Формулација овог члана признаје право на закључење брака само пару који је састављен од једног мушкарца и једне жене који су брачно зрели. При томе, намеће се брачна зрелост и различитост полова.²³ Регулисање формалних и материјалних услова за закључење брака препуштено је националним властима.²⁴ Ипак, слобода држава уговорница у прописивању ових услова је ограничена, утолико што прописани стандарди не

¹⁷ Марија Драшкић, *Породично право и права детета*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011, стр. 79.

¹⁸ Живојин Перић, *Лично брачно право по Српском грађанском закону*, Геца Кон, Београд, 1934, стр. 7; Глиша Богданфи, Никола Николић, *Опште приватно право које важи у Војводини*, Напредак, Панчево, 1925, стр. 166; Лазар Марковић, *Породично право - друга књига грађанског права*, Геца Кон, Београд, 1920, стр. 11

¹⁹ Марко Младеновић, *Породично право (Књига I –Породица и брак)*, Привредна штампа, Београд, 1981, стр. 225.

²⁰ Ruth Lynn Deech, *Marriage-Debate*, House of Lords debates, 2011, Интернет: <http://www.theyworkforyou.com/lords/?id=2011-02-10a.357.0&s=%28%28marriage%29%29+speaker>, 03.01.2016.

²¹ William Rees-Mogg (Lord), “Reward marriage and rescue British society”, *The Times* (London), 18.02.2011, p. 27.

²² Зоран Поњавић, „Право на склапање брака и заснивање породице у европском и нашем праву”, у *Право Републике Србије и право Европске уније - стање и перспективе (свеска 2)*, Наташа Стојановић, Срђан Голубовић (урс), Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2009, стр. 47-60.

²³ *Ibid.*, стр. 51.

²⁴ Тако се у случају *F v. Switzerland* (No. 11329/85 од 18. децембра 1987) држава позвала на национални закон када је забранила брак, додуше на период од три

могу бити арбитрарни у мери да признатом праву одузимају садржину, односно смисао.²⁵ У најдиректнијој вези са правом на склапање брака, јасно је, налази се и право на поштовање породичног живота и његова заштита. Могло би се слободно рећи да је управо брак пожељан начин организовања породичног живота.²⁶ Самим тим, брачни односи супружника сасвим су сигурно обухваћени појмом „породични живот”, односно брачни партнери уживају заштиту у оквиру права на поштовање породичног живота.²⁷ Законска веза установљена браком гради између партнера фактичку спону, односно најдубљи и најинтимнији људски однос. Управо та веза мушкарца и жене уједињених браком, чини „породичну ћелију”, која ужива заштиту под окриљем појма „породични

године, супружнику (подносиоцу представке) који је био одговоран за развод претходног (трећег) брака. Наиме, швајцарски грађански законик је познавао могућност да национални суд изрекне странци која сноси кривицу за развод брака забрану склапања новог брака у року од једне до три године. У овом случају се поставило питање да ли је таква забрана у складу са Конвенцијом.

Подносиоцу представке је национални суд већ приликом другог развода изрекао забрану склапања брака у трајању од годину дана. Трећи брак је склопио по истеку ове забране крајем фебруара, да би убрзо затим, средином марта те исте године, поднео тужбу за развод. Суд у Швајцарској је овај брак развео, али на основу притужбе супруге, утврдивши кривицу подносиоца представке за развод. Изречена је поново забрана склапања брака, овога пута у периоду од три године.

Суд је заузео став да је прекршен чл. 12 јер су спорне мере биле несразмерне легитимном циљу коме се тежи, па су утицале на саму суштину права на склапање брака. С тим у вези Суд није прихватио аргумент да је привремена забрана поновног склапања брака креирана са циљем да заштити институцију брака, права других лица, односно право будућег брачног друга разведене особе, па чак и саму ту особу којој је изречена забрана.

Судије које су остале у мањини у свом издвојеном мишљењу тврдиле су да је одлука, којом је изречена мера привремене забране закључења брака у националном законодавству оправдана и не превазилази овлашћења надлежних државних органа. Сматрали су да је у том смислу и допуштено да законодавства оних држава у којима се брак разводи по начелу кривице предвиде привремену забрану склапања новог брака за лице чијом је кривицом претходни брак разведен (Joint dissenting opinion of judges Thór Vilhjálmsson, Bindschedle R-Robert, Gölcüklü, Matscher, Pinheiro Farinha, Walsh, De Meyer and Valticos).

²⁵ David J. Harris, Michael O’Boyle, Ed P. Bates, Carla Buckley, *Law of the European Convention on Human Rights* (Third edition), Oxford University Press, 2014, p. 755.

²⁶ Sonia Harris-Short, Joana Miles, *Family Law: Text, Cases, and Materials*, Oxford University Press, 2011, p. 1.

²⁷ Потврђено је и у литератури да законити бракови репрезентују типичну ситуацију која потпада у оквир чл. 8. Види: David J. Harris, Michael O’Boyle, Ed P. Bates, Carla Buckley, *Law of the European Convention on Human Rights*, op. cit., p. 526.

живот”.²⁸ У случају брачних партнера „породични живот” обично подразумева заједнички живот, који води и једном стабилном односу, а самим тим развијају блиских личних веза. Ова тврдња о заједничком животу појачана је постојањем чл. 12, јер је тешко замислити да право на оснивање породице не треба да укључује и право на заједнички живот. Може се, у ствари, рећи да породични живот постоји између супружника када има доказа о кохабитацији и/или конзумацији брака. Заједнице којима недостаје овај суштински елемент или које постоје само формално, као што је то случај са фиктивним браковима (закљученим нпр. ради добијања визе или држављанства), рескирају да буду стављене ван поља заштите која пружа чл. 8 Конвенције.²⁹ У овом контексту значајно је поменути случај *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. The United Kingdom* у којем је Суд одлучивао о повреди права на поштовање породичног живота подносилаца представке.³⁰ Иако подсећа на фиктивно закључење брака, у овом случају није било речи о „изигравању” прописа од стране брачних партнера. Наиме, мужевима подносиоци представке није било дозвољено да остану, односно да се придруже супругама које су биле законито и стално настањене у Уједињеном Краљевству. Стога су, због околности које су ван њихове контроле, ови брачни парови спречени да заједнички живе. Суд је, у овом случају, најпре подсетио да гарантујући право на поштовање породичног живота, чл. 8 претпоставља постојање породице. Потврдио је затим да израз „породични живот” у случају венчаног пара обично подразумева заједнички живот. То међутим не значи да сваки „намеравани” породични живот у потпуности излази из делокруга овог члана. Истакао је да штагод друго реч „породица” може значити, она мора у сваком случају подразумевати однос који проистиче из законитог брака, као што је брак склопљен између партнера *Abdulaziz* и партнера *Balkandali*, чак иако породични живот у пуном смислу није још увек у потпуности успостављен. Суд даље констатује да партнери *Abdulaziz* нису само склопили брак, већ су и живели заједно одређени временски период пре него што је г. *Abdulazizu* одбијен захтев да остане у Уједињеном Краљевству. Осим тога, и партнери *Balkandali*, су такође живели заједно и имају сина, мада се нису венчали, све док његова студентска дозвола боравка није истекла и док му није одбијен захтев за њено продужење. Они су наставили заједнички живот и када је био одбачен његов захтев да у Уједињеном Краљевству настави боравак по основу брака. Случај трећег пара *Kabales*, Суд је разматрао одвојено због питања пуноважности њиховог брака, с обзиром да је тужена држава изнела тврдњу да под датим околностима њена представка није основана *ratione materiae*. У

²⁸ Зоран Поњавић, *Породично право*, Службени гласник, Београд, 2014, стр. 42.

²⁹ Зоран Поњавић, „Европска конвенција за заштиту људских права и право на поштовање породичног живота”, *Правни живот*, бр. 9/2003, стр. 821-840.

³⁰ *Case of Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. The United Kingdom*, No. 9214/80; 9473/81; 9474/81 од 28. маја 1985. године.

случају *Abdulaziz, Cabales and Balkandali*, Суд је сматрао да није било повреде права на поштовање породичног живота. Интервенција државе у право на породични живот у овом случају била је у складу са законом, нужна у демократском друштву и у интересу економске добробити тужене државе. Своју одлуку Суд темељи на чињеници да подносиоце представке нису доказале постојање препрека у установљавању породичног живота у земљи из које потичу или из које потичу њихови мужеви, а нису постојали ни посебни разлози који би их у тој земљи онемогућили у томе. У закључку, Суд неудовољавање захтеву подносиоце представке образлаже чињеницом да наметнуте дужности из чл. 8 не подразумевају аутоматски обавезу државе уговорнице да поштује избор венчаних парова и да ради настајења у тој земљи прихвати супружнике који нису њени држављани.³¹ Дакле, Суд инсистира на претпоставци да закључени брак и тиме изражена жеља брачних партнера да остваре заједницу живота може потпасти у оквир заштите права на поштовање породичног живота једино уколико су предузети сви кораци који им стоје на располагању да ту заједницу живота заиста и реализују, што овде није био случај. Осим ефективног заједничког живота супружника, као чињенице која пресудно утиче на заштиту њиховог породичног живота, овако установљена породична веза ужива заштиту све док траје брак. Његово окончање, односно развод, неодвојиво је повезано са питањем брака и породице, па самим тим и питањем породичног живота. Међутим, право на развод није изричито признато Конвенцијом. Тако, чл. 8 не намеће обавезу државама да уведу институт развода или пак, ступање у нови брак. Право на развод се не може извести ни из чл. 12 и поред тежње да се одредбе Конвенције и протокола уз њу тумаче еволутивно, у контексту савремених услова живота. Осим тога, право на развод је изостављено из протокола уз Конвенцију који гарантује извесна додатна права супружницима, поред осталог, и у случају престанка брака.³² Поставља се због тога питање да ли се на тај начин истовремено ограничава и право на склапање брака, па самим тим и право на поштовање породичног живота, јер све док један брак траје, нови се, због прихваћеног моногамног концепта брака, не може закључити.³³ Како у време усвајања Конвенције законодавства појединих држава уговорница нису познавала установу развода брака, то је био непосредан повод да Суд у случају *Johnston and others v. Ireland*,

³¹ *Case of Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. The United Kingdom*, §68.

³² Вид. Протокол број 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, чл. 5 који гласи:

У вези са браком, у току брака и у случају његовог раскида, супружници су равноправни у погледу међусобних грађанскоправних права и обавеза и у свом односу према деци. Овим се чланом државе не спречавају да предузимају неопходне мере у интересу деце.

³³ Питање развода брака једно је од најдискутованијих у области права уопште. Савремене правне системе карактерише тенденција либерализације развода брака

разматра управо питање односа Конвенције према установи развода.³⁴ Наиме, у овом случају први подносилац представке је ожењени мушкарац који живи раздвојено од своје супруге, док је други подносилац представке његова партнерка са којом живи већ петнаест година, а трећи подносилац представке је њихова ћерка. Подносиоци представке су тврдили да је њихово право на породични живот повређено, самом чињеницом да законодавство Ирске у том периоду није познавало установу развода брака. Суд је најпре истакао да је за заштиту породичног живота неопходно да супружници имају на располагању могућност да се ослободе обавезе заједничког живота, али да чл. 8 нема такав домен примене. Другим речима, не може се наметати обавеза туженој држави да предузме мере којима би се дозволио развод, односно закључење новог брака, јер би интервенција у том смислу представљала мешање у национално право. На крају је, у закључку ове одлуке, Суд навео да право на породични живот ванбрачних партнера није повређено тиме што се један од њих није могао развести, те да они могу остварити блиске личне везе и без брака. У односу на повреду права на поштовање породичног живота детета, Суд је, међутим, констатовао да је најнеповољнији у овим околностима свакако био њен положај. Она није имала нити једно породично право према родитељима, а ни очинство се није могло утврдити признањем. На тај начин је положај ванбрачног детета био неповољнији у односу на положај детета рођеног у браку, због чега је Суд закључио да постоји повреда права на породични живот трећег подносиоца представке – детета. Поред немогућности да се државама наметне обавеза да нормативно регулишу развод брака, право на поштовање породичног живота не може се тумачити ни на начин да државама уговорницама намеће обавезу да признају бракове закључене само по верским обичајима, или да успоставе посебан режим за партнере из овог односа, рецимо у циљу стицања права на наслеђивање. То је Суд истакао у случају *Şerife Yiğit v. Turkey*, у којем је подносиатељка представке закључила верски брак са О.К., у току чијег трајања је рођено шесторо деце.³⁵ Она се обратила Суду стога што овај брак према националном закону није омогућавао стицање наследних права. Суд је, у овом случају, утврдио да су подносиатељка представке, њена деца и О.К., живели као породица све до смрти њеног мужа 2002. године. Такође, утврђено је да је подносиатељка представке изабрала да са својим партнером живи у браку

и признавања развода као друштвене неопходности, тј. начина реорганизације нарушених односа у породици. Промене структуре и функција породице учиниле су да развод, од некада готово небитне појаве за судбину породице, постане данас главни фактор њене дезорганизације, што изазива многобројне негативне последице на све чланове породице, али и на друштво. Зоран Поњавић, *Брак и развод*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 1991, стр. 5.

³⁴ *Case of Johnston and others v. Ireland*, No. 9697/82 од 18. децембра 1986. године.

³⁵ *Case of Şerife Yiğit v. Turkey*, No. 3976/05 од 2. новембра 2010. године.

закљученом по верским обичајима (који национално право не признаје) и да тако заснује породицу. Став Суда је да није у његовој надлежности да одлучује о месту и улози ове врсте брака у националном закону тужене државе, нити о његовим социјалним последицама. Стога и чињеница да подносиатељка представке нема статус наследника не значи да је дошло до повреде њеног права на поштовање породичног живота услед чињенице да је успостављена разлика у могућностима за наслеђивање у односу на супружнике који су брак засновали према националном закону, имала легитимни циљ, а то је заштита традиционалне породице.³⁶ Уз то, Суд и иначе у својим одлукама заснивање породице у традиционалном оквиру сматра легитимним и за сваку похвалу.³⁷ Могло би се закључити да у својој пракси Суд прихвата паралелно егзистирање брачне и ванбрачне заједнице, као и да се у ванбрачној заједници подједнако развијају везе које се могу окарактерисати као породичне. Самим тим, брак више није једини основ за стварање породице, већ су то и други облици партнерских заједница, „консенсуалних или ванбрачних унија (кохабитација)“.³⁸ Другим речима, осим што кроз судску праксу сматра да је легитимно подржавање и охрабривање традиционалних породица, односно да привилеговани облик породичног живота и даље почива на брачном пару, Суд прихвата постојање породице, па и породичног живота и независно од брака.

5) ПРАВНА ЗАШТИТА ПРАВА НА ПОРОДИЧНИ ЖИВОТ ВАНБРАЧНИХ ПАРТНЕРА

Постојање и бројност ванбрачних заједница, као неформалних животних заједница, чињеница је коју више нико не оспорава. Оне су, могло би се рећи, обележиле савремено доба, односно веома су распрострањен друштвени феномен. Тако су правно, на јединственој биолошкој основи удруживања мушкарца и жене, створена два модела заједнице. То су: мушкарац и жена – брак, и мушкарац и жена – ванбрачна заједница.³⁹ При томе, моногамни концепт односа је, као и код брачних партнера, прихваћен и овде.

Чињеница је, наиме, да је смањење броја закључених бракова компензовано увећањем броја ванбрачних заједница.⁴⁰ Иако се њихово заснивање и престанак не уређује законом, или и када је уређено то се не чини

³⁶ *Case of Şerife Yiğit v. Turkey*, §90.

³⁷ *Case of Marckx v. Belgium*, No. 6833/74 од 13. јуна 1979. године, §40.

³⁸ Мирјана Бобић, „Прекомпоновање брака, партнерства и породице у савременим друштвима“, *Становништво* 1-4/2003 (XLI), стр. 65-91.

³⁹ Зоран Поњавић, *Породично право*, *op. cit.*, стр. 84.

⁴⁰ Lynn D. Wardle, “The Disintegration of Families and Children’s Right to Their Parents”, *Ave Maria Law Review*, Vol. 10, 2011, pp. 1-52.

на исти начин као у случају брака, оне су свакако прихваћени основ за стварање породице.⁴¹ Због тога, ни право није, односно не може бити, индиферентно према овим *de facto* заједницама и регулише их у одређеној мери, пре свега када је реч о неким личним или имовинским питањима која се односе на ванбрачне партнере, а затим и у регулисању односа између њих и њихове деце.⁴² Тиме се у појединим стварима овај *de facto* однос признаје као основ стицања права, али под условима који се често и значајно разликују. Разлике се препознају у правном статусу и ефектима које ванбрачна заједница условљава у односу на брачне партнере. Уз то, ни Конвенција државама уговорницама не намеће

⁴¹ Код ванбрачне заједнице је реч о друштвеном, животном односу који није формално правно заснован. Дакле битна разлика између брачне и ванбрачне заједнице је у начину њеног заснивања; прва се заснива пред органима и по поступку који је законом предвиђен, уз испуњење и поштовање прописане форме, док се друга заснива мимо ових прописа и без испуњења ма какве формалности. Ванбрачна заједница престаје фактичким путем, дакле на исти начин на који се и заснива и подразумева просто саживљавање два лица супротног пола одржавањем заједнице живота кроз краће или дуже време. Марко Младеновић, *Породица и породични односи*, Рад, Београд, 1963, стр. 314-316.

⁴² При томе, постоји разлика између ванбрачне заједнице која има за циљ стварање породице и ванбрачног односа, који има карактер неформалног, повременог односа чији циљ није стварање породице. У том смислу се изјашњава и судска пракса националног суда у Републици Србији. Види на пример: Пресуда Апелационог суда у Новом Саду Гж. 2068/13 од 22.05.2014. године којом је потврђена пресуда Основног суда у Новом Саду, П. 11539/2011 од 26.12.2012. године у којој се између осталог наводи:

„Ванбрачна заједница разликује се од ванбрачних (повремених, привремених или трајнијих) односа по постојању заједнице живота, која настаје саживљавањем ванбрачних партнера и престаје престанком намере остваривања те заједнице. Заједница живота је суштина и основна сличност ванбрачне заједнице и брака и она подразумева укупност емотивних, интелектуалних, економских и социјалних односа ванбрачних партнера, коју карактерише одређена трајност и стабилност и чије је постојање познато трећим лицима. Заједница живота је за брак последица, а за ванбрачну заједницу услов постојања у смислу да ко ње нема, нема ни ванбрачне заједнице и да је управо заједница живота описаног квалитета претпоставка за стицање одређених права, пре свега имовинских, у ванбрачној заједници. Заједница живота ванбрачних партнера, да би постојала, мора имати и спољне манифестације, али није довољно само заједничко живљење у истом стану, већ је неопходан договор о вођењу заједничког домаћинства и заједничком привређивању. Ванбрачна заједница живота, као комплексан појам, као сплет низа компоненти које чине минимум услова за конституисање ванбрачне заједнице треба да упућује на одређену трајност и стабилност, на њену сличност са браком по садржини и функцији, што би је одвајало од друге врсте емотивних заједница где се не надограђују наведени елементи које и брак и ванбрачна заједница треба да имају”.

обавезу да обезбеде њихову потпуну равноправност. Једном речју, брак и даље карактерише корпус права и обавеза које се значајно разликују од ситуације у којој мушкарац и жена „само“ заједно живе.⁴³ Док је посебним чланом нормирано „право на склапање брака“, самосталног конвенцијског члана који штити права ванбрачних партнера нема. Ипак, имајући у виду чл. 8 и чл. 14 Конвенције, у оквиру којих је Суд расправљао и о правима ванбрачних партнера, може се закључити да су они предмет пажње само у мери у којој генеришу породични живот, као и у ситуацијама када су нереално дискриминисани у односу на брачне.⁴⁴ При томе се у највећој мери инсистира на њиховој равноправности са брачним партнерима. Или, боље речено, у циљу заштите права на поштовање породичног живота Суд не прави разлику између породице засноване на браку и „природне породице“ (*natural family*), како је називају поједини правни писци, уз претпоставку да међу партнерима постоји породични однос, што свакако доприноси њиховој конвергенцији.⁴⁵ У том смислу *de facto* породични живот добија признање на равноправној основи са формалноправно успостављеним везама, и појам „породични живот“ није више ограничен само на породицу засновану на браку, већ се могу обухватити и други односи, па и чланови „нелегитимне“ породице уживају гаранције из чл. 8 равноправно са члановима традиционалне породице.⁴⁶ Услов да Суд закључи да између ванбрачних партнера постоје породичне везе које треба заштитити у оквиру права на поштовање породичног живота и уједно фактор који пресудно утиче на њихово признање (који може бити, и најчешће јесте, релевантан или пак одлучујући), јесте стабилност њиховог односа.⁴⁷ Та

⁴³ *Case of Nylund v. Finland*, No. 27110/95 од 29. јуна 1999. године.

⁴⁴ Постојање разлике између породице засноване на браку и оне које то није у супротности је са чл. 14 Конвенције (*Case of Marckx v. Belgium*, § 31).

⁴⁵ Види, на пример: Christoph Grabewarter, *European Convention on Human Rights - Commentary*, С.Н. Beck-Hart-Nomos-Helbing Lichtenhahn Verlag, München, 2014, стр. 193; Susana Sanz Caballero, "Unmarried Cohabiting Couples Before The European Court of Human Rights: Parity with marriage?", *The Columbia Journal of European Law*, Vol. 11, No. 1, 2004/2005, pp. 151-166.

⁴⁶ Значај овог друштвеног феномена Суд је потврдио у одлукама *Case of Marckx v. Belgium*, § 31; *Case of Kroon and others v. Netherlands*, No. 18535/91 од 27. октобра 1994, §30; *Case of Keegan v. Ireland*, No.16969/90 од 26. маја 1994, §44, *Case of Mikulić v. Croatia*, No. 53176/99 од 4. септембра 2002, §51; *Case of X, Y and Z v. The United Kingdom*, No. 21830/93 од 22. априла 1997, §36; *Case of Emonet and Others v. Switzerland*, No. 39051/03 од 13. децембра 2007, § 34; *Case of Van der Heijden v. The Netherlands*, No. 42857/05 од 3. априла 2012, §50.; *Case of Elsholz v. Germany*, No. 25735/94 од 13. јула 2000, § 43.

⁴⁷ Тако је нпр. у случају *Saucedo Gómez v. Spain* (No. 37784/97 од 26. јануара 2009) Суд закључио да стабилан однос невенчаног пара који остварује заједницу живота не остаје ван оквира заштите права на породични живот.

стабилност огледа се кроз заједницу живота коју остварују, која је кључни и истовремено заједнички елемент, како је већ наведено брачне, али и ванбрачне заједнице.⁴⁸ Упркос томе што пракса Суда указује на став да кохабитација није увек неопходна за признање права на поштовање породичног живота,⁴⁹ чини се да у случају ванбрачних партнера, ипак, има пресудну улогу. Наиме, породични живот постоји и када чланови породице не живе заједно, односно лако се може замислити ситуација да због посла, школовања, болести или дугог разлога, неки од чланова породице не бораве под истим кровом.⁵⁰ То свакако не повлачи аутоматски непостојање „блиских личних веза” и право на њихову заштиту у оквиру појма „породични живот”. Ипак, то није случај и са ванбрачним партнерима. Разлог је што је у таквој ситуацији постојање породичног живота ванбрачних партнера свакако теже доказати, јер се ванбрачна заједница управо и заснива на кохабитацији. Проблем је, у суштини, у доказивању интензитета породичне везе између оваквих партнера. Основ за закључак да између ванбрачних партнера постоје „блиске личне везе”, Суд налази управо у чињеници да је веза стабилна и заснована на кохабитацији. Одсуство такве везе је нпр. у случају *Wakefield v. The United Kingdom*, условило одбијање пружања заштите кроз право на поштовање породичног живота.⁵¹ Подносилац представке у овом случају је био затвореник осуђен на доживотну

⁴⁸ Осим заједнице живота важна је и дужина тог односа, па је у случају *Quintana Zapata v. Spain* (No. 34615/97 од 4. марта 1998) Суд сматрао да ванбрачна веза која траје више од 65 година несумњиво представља породични живот. Вид. и *Case of Johnston and Others v. Ireland*, § 56, 72; *Keegan v. Ireland*, § 45.

⁴⁹ Тако је нпр. у одлуци *Berrehab v. The Netherlands* (No. 10730/84 од 21. јуна 1988, §21) закључио да „породични живот” постоји иако родитељи нису живели заједно у време рођења детета. Осим тога, Суд сматра и да то није чињеница која стоји на путу њиховог породичног живота, нити представља препреку његовом формирању. Овакав став Суда изнедрио је закључак да се однос који је настао између супружника на основу законитог и истинског брака, какав је онај у који су ступили подносиоци представке, мора сматрати „породичним животом”, што значи да дете рођено у таквом односу *ipso jure* постаје део породице и има право на поштовање породичног живота. Самим тим, чињеницом рођења између детета и родитеља настаје веза која указује на „породични живот”, па чак и онда када родитељи више не живе заједно.

⁵⁰ Штавише, иако је тачно да породични живот може постојати иако не постоји кохабитација, у литератури је наведено да треба разликовати ситуацију када кохабитација није могућа од оне када се она не жели. Појединац који може остваривати заједницу живота и на тај начин јачати породичне везе, а самовољно то не чини, свакако смањује могућност да ове везе буду обухваћене заштитом права на породични живот, према Susana Sanz Caballero, “Unmarried Cohabiting Couples Before The European Court of Human Rights: Parity with marriage?” *op. cit.*, p. 154.

⁵¹ *Case of Wakefield v. The United Kingdom*, No. 15817/89 од 1. октобра 1990. године.

затворску казну. Он је захтевао премештај у други затвор, који се налази у близини места у коме живи његова вереница са троје деце.⁵² Међу алтернативно постављеним условима из закона који омогућавају прелазак у други затвор су и блиске породичне везе. Подносилац представке је тврдио да испуњава овај услов, односно да је са вереницом остварио стабилан однос који има перспективу и да је са њеном децом успоставио чврсту породичну везу. Његов захтев су националне власти ипак одбиле. Он се због тога обратио Суду, који није утврдио повреду његовог права на поштовање породичног живота, истичући да је ово право много садржајније и да превазилази један сусрет, колико су подносилац представке и његова вереница имали. Дакле, закључак је да Суд не може пружити заштиту једној вези која не задовољава критеријум стабилности, јер насупрот томе, уколико би пружио заштиту породичног живота ванбрачним партнерима и у ситуацији када овај критеријум није задовољен, оваква његова одлука могла би се окарактерисати као „великодушна” и истовремено поставити питање да ли би то принцип заштите породичног живота учинило несигурним.⁵³ Осим заједнице живота, на постојање стабилног односа између ванбрачних партнера значајно утиче и чињеница да ли имају заједничку децу из тог односа, па је презумпција породичног живота у тој ситуацији непобитна. То, другим речима, значи да Суд ванбрачне партнере који живе заједно са децом сматра породицом, уз услов да се по квалитету успостављених веза ни на који начин не разликују од породице засноване на браку. У таквим случајевима дете *ipso jure* постаје члан породице од момента рођења.⁵⁴ Различите врсте односа у ванбрачној заједници ванбрачни партнери узајамно и свако од ванбрачних партнера са децом (било да су она заједничка или не) у великој се мери преплићу у пракси Суда. У низу ситуација немогуће је одредити јасну границу између оних који се тичу само породичног живота родитеља и детета, јер се и у тим одлукама неминовно расправља и о односу самих партнера.

⁵² Веридба сама по себи не конституише породични живот и потребно је испуњење још неког од додатних услова. Она представља неформално узајамно обећање два лица различитог пола да ће касније склопити брак. Већина савремених права не познаје веридбу као правни институт, али је обичај веридбе веома распрострањен и практикује се на различите начине и данас, у готово свим цивилизованим земљама, према Марија Драшкић, *Породично право и права детета*, *op. cit.*, стр. 103.

⁵³ Susana Sanz Caballero, “Unmarried Cohabiting Couples Before The European Court of Human Rights: Parity with marriage?” *op. cit.*, p. 154.

⁵⁴ Како се у одлуци *Olson (No 1) v. Sweden (No.10465/83* од 25. фебруара 1988.), у §59 наводи:

Када двоје људи, који су посвећени једно другом, добију дете оно се аутоматски сматра делом те породице и стиче право на поштовање породичног живота.

6) ИЗВОРИ

- Boyle, Michael "On Reforming the Operation of the European Court of Human Rights", *European Human Rights Law Review*, Issue 1, 2008.
- Buergenthal, Thomas, Shelton, Dinah, Stewart, David P., *Међународна људска права у сажетом облику* (превод са енглеског језика Дејана Голенко, Маша Марочини, Миомир Матуловић), Правни факултет Свеучилишта у Ригеци, Ригека, 2011.
- Grabewarter, Christoph, *European Convention on Human Rights - Commentary*, C.H.Beck-Hart-Nomos-Helbing Lichtenhahn Verlag, München, 2014.
- Harris, David J., O'Boyle, Michael, Bates, Ed P., Buckley, Carla *Law of the European Convention on Human Rights* (Third edition), Oxford University Press, 2014.
- Harris-Short, Sonia, Miles, Joana, *Family Law: Text, Cases, and Materials*, Oxford University Press, 2011.
- Ovey, Clare, White, Robin, *The European Convention on Human Rights* (3rd edition), Oxford University Press, 2002.
- Rees-Mogg (Lord), "Reward marriage and rescue British society", *The Times* (London), 18.02.2011.
- Ryssdall, Rolv, "The Coming of Age of the European Convention of Human Rights", *European Human Rights Law Review*, No.18, 1996.
- Sanz Caballero, Susana, "Unmarried Cohabiting Cuples Before The European Court of Human Rights: Parity with marriage?", *The Columbia Journal of European Law*, Vol.11, No.1, 2004/2005.
- Lynn Deech, Ruth, Marriage-Debate, House of Lords debates, 2011, Интернет: <http://www.theyworkforyou.com/lords/?id=2011-02-10a.357.0&s=%28%28marriage%29%29+speaker>, 03.01.2016.
- Wildhaber, Luzius, Annual Report 2004 of the European Court of Human Rights, Council of Europe, Strasbourg, 2005, Интернет: http://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2004_ENG.pdf, 20.12.2015.
- Wardle, Lynn D., "The Disintegration of Families and Children's Right to Their Parents", *Ave Maria Law Review*, Vol. 10, 2011.
- Богданфи, Глиша, Николић, Никола *Опште приватно право које важи у Војводини*, Напредак, Панчево, 1925.
- Бобић, Мирјана, „Прекомпоновање брака, партнерства и породице у савременим друштвима“, *Становништво* 1-4/2003 (XLI).
- Драшкић, Марија, *Породично право и права детета*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011.
- Јончић, Владан, Петровић, Милош, „Конвенција о људским правима и биомедицини и европски систем гаранција људских права“, у *Хармонизација законодавства Републике Србије са правом Европске Уније*

(II), Душко Димитријевић, Брано Миљуш (урс), Институт за међународну политику и привреду, Институт за упоредно право, Ханс Зајдел Фондација, Београд, 2012.

- Ковачек Станић, Гордана, *Породично право; партнерско, дечије и старатељско право*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, 2009.
- Ковачевић Куштримовић, Радмила, *Грађанско право – општи део*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 1997.
- Лич, Филип, *Обраћање Европском суду за људска права* (Књига 1), Београдски центар за људска права, Београд, 2005.
- Марковић, Лазар, *Породично право - друга књига грађанског права*, Геца Кон, Београд, 1920.
- Младеновић, Марко, *Породица и породични односи*, Рад, Београд, 1963
- Младеновић, Марко, *Породично право (Књига I –Породица и брак)*, Привредна штампа, Београд, 1981.
- Настић, Маја, *Уставноправни основ примене Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода у поступку пред националним уставним судовима*, докторска дисертација, Ниш, 2012.
- Поповић, Драгољуб, *Европско право људских права*, Службени гласник, Београд, 2012.
- Перић, Живојин, *Лично брачно право по Српском грађанском закону*, Геца Кон, Београд, 1934.
- Поњавић, Зоран, „Европска конвенција за заштиту људских права и право на поштовање породичног живота”, *Правни живот*, бр.9/2003.
- Поњавић, Зоран, „Право на склапање брака и заснивање породице у европском и нашем праву”, у *Право Републике Србије и право Европске Уније - стање и перспективе (свеска 2)*, Наташа Стојановић, Срђан Голубовић (урс), Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2009.
- Поњавић, Зоран, *Брак и развод*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 1991.
- Поњавић, Зоран, *Породично право*, Службени гласник, Београд, 2014.
- Пауновић, Милан, Кривокапић, Борис, Крстић Ивана, *Међународна људска права*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2013.
- Пауновић, Милан, *Јуриспруденција Европског суда за људска права*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 1993.
- Станковић, Обрен, Водинелић, Владимир, *Увод у грађанско право* (Књига I), Номос, Београд, 1992.

- Стојановић, Драгољуб, Антић, Оливер, *Увод у грађанско право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2004.

Одлуке Европског суда за људска права

- Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. The United Kingdom, No. 9214/80; 9473/81; 9474/81 од 28. маја 1985. године.
- Berrehab v. The Netherlands (No. 10730/84 од 21. јуна 1988. године.
- Elsholz v. Germany, No. 25735/94 од 13. јула 2000. године.
- Emonet and Others v. Switzerland, No. 39051/03 од 13. децембра 2007. године.
- F v. Switzerland, No. 11329/85 од 18. децембра 1987. године.
- Johnston and others v. Ireland, No. 9697/82 од 18. децембра 1986. године.
- Keegan v. Ireland, No.16969/90 од 26. маја 1994. године.
- Kroon and others v. Netherlands, No. 18535/91 од 27. октобра 1994. године.
- Marckx v. Belgium, No. 6833/74 од 13. јуна 1979. године.
- Mikulić v. Croatia, No. 53176/99 од 4. септембра 2002. године.
- Nylund v. Finland, No. 27110/95 од 29. јуна 1999. године.
- Olson (No 1) v. Sweden (No.10465/83 од 25. фебруара 1988. године.
- Quintana Zapata v. Spain, No. 34615/97 од 4. марта 1998. године.
- Saucedo Gómez v. Spain, No. 37784/97 од 26. јануара 2009. године.
- Şerife Yiğit v. Turkey, No. 3976/05 од 2. новембра 2010. године.
- Van der Heijden v. The Netherlands, No. 42857/05 од 3. априла 2012. године.
- Wakefield v. The United Kingdom, No. 15817/89 од 1. октобра 1990. године.
- X, Y and Z v. The United Kingdom, No. 21830/93 од 22. априла 1997. године.

7) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Брачни партнери, односно брачни односи супружника сасвим су сигурно обухваћени појмом „породични живот”. Но, и међу ванбрачним партнерима постоје блиске личне везе које, захваљујући заједничком животу, воде једном стабилном односу који се самим тим штити. Стога се пред Судом у Стразбуру поставило питање поштовања породичног живота како брачних, тако и ванбрачних партнера. Како се право Конвенције уопште не може разумети без увида у одговарајућу судску праксу, читав рад прожет је одлукама Суда. Случајеви из праксе Суда, разматрани у раду, бавили су се питањем права брачних парова на заштиту породичног живота у контексту непостојања заједнице живота супружника, развода брака, или пак, брака који је закључен

по верским обичајима. Осим традиционалне нуклеарне породице коју чине брачни партнери и деца рођена из те заједнице заштиту у оквиру појма породични живот имају и остали *de facto* односи, што је Суд кроз своју богату праксу и потврдио. Другим речима, иако веза између невенчаних парова спада под окриље „породичног живота” партнери у једној *de facto* заједници уживају заштиту под окриљем породичног живота уколико докажу да међу њима постоји један стабилан однос који карактерише постојање блиске личне везе. Стога би се могло рећи да према пракси Суда породични живот у смислу члана 8. обухвата *de facto* везе када ванбрачни партнери заједно живе. У заштити права на породични живот, пракса Суда указује на два обавезна корака које и српско законодавство и правна пракса временом мора узети у обзир. Најпре, у тврђење да ли између одређених лица (брачних/ванбрачних партнера) постоји породични живот, а други је оцена Суда да ли је дошло до интервенције у породични живот. Коначно, могло би се закључити да је пракса Европског суда за људска права довела до учвршћивања става да је постојање или непостојање породичног живота у суштини чињенично питање, у зависности од стварног практичног постојања породичних веза које се остварују и проживљавају у пуном обиму. С обзиром да не постоје унапред одређени и чврсти критеријуми правосудни органи држава, које су инкорпорирале у свој правни систем одредбе Европске конвенције о људским правима, треба да испитују околности сваког конкретног случаја, а што је Европски суд за људска права исправно демонстрирао у својој веома богатој јуриспруденцији.